

De hoofdstukken (en de 'entries' in het catalogusdeel) werden geschreven door diverse specialisten en zijn gedegen en prettig leesbaar. Het deel Middeleeuwen opent met een hoofdstuk over de bouwgeschiedenis van de kerk, geschreven door Matthijs Burger. Michel Timmermans schreef over de decoratie van de laat-middeleeuwse sluitstenen, kapitelen en kraagstenen. De functie en betekenis van de middeleeuwse muur- en gewelfschilderingen zijn onderwerp van een essay door Paul le Blanc. In het deel Renaissance worden de grafmonumenten en epitafen in de kerk beschreven door Frits Scholten en de grafzerken door Tim Graas en Harry Tummers. Gerard van Wezel wijdde een hoofdstuk aan het nieuwe Herenkerk als grafkapel voor Oranje-Nassau, gevolgd door een bijdrage van Liesbeth Helmus over altaarstukken voor de Reformatie. Het deel Nieuwe Tijd bestaat uit een hoofdstuk over de protestantse inrichting van de kerk sinds de Reformatie (door Tim Graas) en een hoofdstuk over de klokken in de Bredase toren (door Jacques Maassen).

Waardevol zijn de vele foto's van bouw- en interieuronderdelen en inventarisstukken die in het boek opgenomen zijn. Ze laten zien hoe verrassend rijk gedecoreerd het interieur van de Grote Kerk is. Zo blijkt uit de foto's van de gebeeldhouwde kapitelen en van de misericorden aan de koorbanken dat in de kerk onverwacht veel duivels, monsters en figuren uit het dagelijks leven uitgebeeld zijn. Kleurenfoto's van de gebrandschilderde ramen maken de daarop uitgebeelde motieven goed zichtbaar.

Van de Grote Kerk zijn geen zeventiende- of achttiende-eeuwse interieurschilderijen of -prenten bekend. Dit wordt enigszins gecompenseerd door het grote aantal foto's uit de negentiende en vroege twintigste eeuw dat van de kerk en het interieur bewaard gebleven is. Gelukkig heeft Van Wezel veel van deze foto's in het boek opgenomen. Ze zijn boeiend om naar te kijken, maar maken bijvoorbeeld ook duidelijk hoe kunstwerken eruit zagen vóór en ná vroege restauraties. Zo tonen foto's uit 1860 van het grafmonument voor Engelbrecht I, diens vrouw en zoon (anoniem, ca. 1505-1515) hoe gehavend de restauratie-architect Pierre Cuypers het monument aantrof, alvorens hij in dat jaar met zijn ingrijpende restauratie begon. Een ander voorbeeld is de muurschildering van Christoffel (anoniem, ca. 1535), die getuige foto's uit 1908 en 1955 in het verleden nogal eens overgeschilderd of anderszins aangetast is.

De monografie over de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Breda is een zeer volledig naslagwerk dat laat zien hoe verrassend mooi deze kerk is wat betreft architectuur en decoratie. Het maakt tevens duidelijk dat Hendrik III met zijn opdracht tot de bouw en decoratie van het nieuwe Herenkerk en het grafmonument van Engelbrecht II een aanzienlijke bijdrage leverde aan de introductie van de renaissancestijl in de Nederlanden.

Yvonne Bleyerveld

J. Tollebeek, T. Verschaffel, L. Wessels, ed., *De palimpsest. Geschiedschrijving in de Nederlanden 1500-2000* [I], *Teksten*, [II], *Fragmenten* (Hilversum: Verloren, 2002, 300 blz., €35,-, [I], 196 blz. [II], ISBN 90 6550 711 6 (tekstboek), ISBN 90 6550 712 4 (bronnenboek), ISBN 90 6550 698 5 (set)).

Ik heb zelden met zoveel genoegen aan een recensie gewerkt. Het boek, twee delen in een cassette, is verzorgd uitgegeven en nodigt door zijn uiterlijk al uit tot lezen. Het thema, op zichzelf al interessant, wordt op een zeer aansprekende manier uitgewerkt. De geschiedschrijving wordt hier gepresenteerd als een staalkaart van genres en vormen. In zulke tekstvormen immers, aldus de redacteurs in hun nawoord, krijgt de geschiedschrijving concreet gestalte in een

reactie op de uitdaging van haar tijd. Tezelfdertijd scheppen zulke genres hun eigen problemen. Deze benadering is dus uitstekend geschikt om de historiciteit van het vak geschiedenis te laten zien. Het boek is tevens bedoeld als tekstboek bij de cursus historiografie van de Open Universiteit Nederland. We hebben dus te maken met toegankelijke overzichten van in principe bekende stof, niet met vernieuwend onderzoek. Voor diverse van de behandelde onderwerpen echter ontbraken zulke systematische overzichten tot dusverre. De auteurs zijn allen specialisten op hun terrein. Ook professionele historici zullen ongetwijfeld dankbaar van dit boek gebruik maken.

In deel I bespreken veertien historici, tien uit Nederland en vier uit Vlaanderen, ieder een genre. De indeling is grotendeels chronologisch. Achtereenvolgens komen aan de orde: kroniek en annalistiek; de humanistische vorm; de (vroegmoderne) eruditie; het plakkaatboek; het pamflet; de (vroegmoderne) universele geschiedenis; de dissertatie (over geschiedenis tijdens de Verlichting); het romantische geschiedverhaal; de nieuwe eruditie; de negentiende-eeuwse nationale geschiedschrijving; het pleidooi (over emancipatorische geschiedschrijving); macrogeschiedenis; het artikel (een enigszins misleidende titel: het gaat vooral om een overzicht van de geschiedenis van de wetenschappelijk-historische tijdschriften); en tenslotte het essay (over de nieuwe attitude vanaf de jaren 1960). Deel II levert bij elk van de bovengenoemde artikelen een aantal fragmenten uit de besproken genres, kort ingeleid en waar nodig vertaald. Het gaat niet slechts om inleidingen of programmatische verklaringen, men heeft inderdaad geprobeerd om exemplarische teksten te vinden. Het deel biedt dus inderdaad een staalkaart van historische benaderingsmethoden.

Een gevarieerd aanbod, kortom, dat ook een gevarieerde behandeling vergt. Sommige artikelen concentreren zich op toonaangevende auteurs. Het artikel over macrogeschiedenis betreft zelfs maar één historicus, J. C. van Leur. Andere wijzen op het belang van genootschappen of andere institutionele ontwikkelingen. Het hoofdstuk 'kroniek en annalistiek' zoekt daarentegen juist de hoogte van de filosofie op. Deze titel is waarschijnlijk bewust zo gekozen, want over concrete annalen of kronieken gaat dit stuk eigenlijk niet. Bij de plakkaatboeken kan elk afzonderlijk boek behandeld en gekarakteriseerd worden. Bij pamfletten is daar uiteraard geen beginnen aan en gaat het om brede typering. Natuurlijk speelt op de achtergrond soms het eigen specialisme of stokpaardje van de schrijvers mee. Niettemin, het feit dat elk artikel zo zijn eigen toon heeft, maakt dat de artikelen in deel I niet minder een staalkaart van historiografische vormgeving vormen dan de bloemlezing in deel II. Wat bij sommige bundels een gebrek is, wordt hier eerder een samenbindend element.

De erepalm in de bundel verdient voor mij Leen Dorsman met zijn stuk over de 'nieuwe eruditie': de institutionalisering, professionalisering en verwetenschappelijking van het historisch bedrijf in de negentiende eeuw. Dit stuk beperkt zich niet tot schrijvende historici en historici aan universiteiten, maar bespreekt ook uitvoerig de ontwikkeling van bijvoorbeeld het archiefwezen. Daarbij munt het uit door helderheid en besteedt het gelijkelijk aandacht aan Nederland en België. Het stuk van Van der Lem over de nationale geschiedenis is dan een goede tweede, met veel aandacht voor de achtergronden en fraaie typering van de betrokken (Belgische en Nederlandse) auteurs.

De gekozen opzet betekent dat niet naar een volledig overzicht is gestreefd. Sommige auteurs of zelfs hele historische specialismen zal men vergeefs in deze bundel zoeken. Daar staat tegenover dat in traditionele overzichten de hier behandelde thema's vaak wat tussen wal en schip vallen. Uiteraard valt over sommige keuzes te debatteren, maar het eindresultaat pakt zeer gelukkig uit. Op een fundamenteel niveau valt er echter wel iets op te merken over de gekozen benadering. Het gaat dan niet om de vraag welke genres nu in een dergelijke bundel

thuishoren en welke niet, maar om de vraag hoe men 'geschiedenis' eigenlijk opvatten wil. De geschiedschrijving die in het boek centraal staat is de academische discipline zoals die vandaag de dag bestaat. Vakken als archeologie, kerkgeschiedenis of kunstgeschiedenis fungeren hooguit aan de zijlijn. Voor de moderne periode ligt zo'n definitie natuurlijk ook voor de hand. Wel zou men zich kunnen afvragen hoe, en langs welke weg, juist deze discipline er in geslaagd is zich als hoeder van 'de' geschiedenis op te werpen. Zoals het nu gepresenteerd wordt, krijgt het opduiken van de discipline in de negentiende eeuw min of meer het karakter van een volwassenwording van iets wat daarvoor in wezen al bestond. Maar wat was geschiedenis voor 1800? De grenzen van de huidige discipline bieden hier weinig houvast. Daarmee heb ik het niet over de vraag of plakkaatboeken en pamfletten wel historiografische genres zijn. Hoe men die vraag ook beantwoordt, duidelijk is dat deze genres een afzonderlijke studie meer dan waard zijn. Het probleem zit bij brede thema's als eruditie of humanisme. Wie in zulke genres op zoek gaat naar een vormgeving van 'geschiedenis' dreigt zich al snel door een moderne definitie van dat vak te laten leiden. De 'bijbelse geschiedenis' bijvoorbeeld wordt dan stilzwijgend genegeerd. Deze werd indertijd echter zeker niet alleen door theologen beoefend. Inderdaad blijken de auteurs in deze bundel zich af en toe duidelijk door een moderne visie op hun vak te laten leiden. De kritiek op de vroegste geschiedenis van Rome wordt gepresenteerd als een belangrijk moment in het ontstaan van historische kritiek, maar de eerste uitingen van moderne bijbelkritiek worden niet genoemd. En om de vroegmoderne tijdrekende te betitelen als een 'hulpwetenschap' is zonder meer anachronistisch. Ik zeg niet dat hun visies per definitie onverdedigbaar zijn, maar wel dat auteurs en samenstellers zich van deze problemen duidelijker rekenschap hadden kunnen geven. Het is merkwaardig dat terwijl historici van de geneeskunde, de wiskunde of welke andere wetenschap ook inmiddels wel geleerd hebben dat zo'n discipline geen vanzelfsprekend gegeven is, historici kennelijk nog altijd moeite hebben met afstand te nemen tot hun eigen vak. Dat neemt niet weg dat ik deze bundel van harte ter lezing wil aanbevelen. Hij vormt in meerdere opzichten een spiegel van het historisch bedrijf, ook in de zin dat hij nog eens de oude stelling illustreert dat juist dubieuze uitgangspunten soms prachtige boeken opleveren.

Rienk Vermij

I. Matthey, *Vincken moeten vincken locken. Vijf eeuwen vangst van zangvogels en kwartels in Holland* (Hollandse Studiën XXXIX; Hilversum: Verloren, 2002, 464 blz., €39,-, ISBN 90 70403 49 8).

Een aantal jaren geleden genoot ik bij vrienden een maaltijd, welke ik niet snel zal vergeten. De hoofdgang bestond uit een schotel van acht kwartels, opgediend in een schaal met een hoge rand waarover de acht kopjes kunstig gedrapeerd buiten de schaal naar beneden hingen. Afgezien van de hoogst artistieke presentatie van het gerecht, bleek het ook een hoogstandje in smaakgenot te leveren. Over de voorgeschiedenis van zulke maaltijden en aanverwante zaken handelt dit boek. Het presenteert zich terecht als een (cultuur)geschiedenis van de beroepsmatige en recreatieve vogelarij. Het is een verrukkelijk boek over een bezigheid in het verleden, waarvan nu nog net zo uitvoerig verslag gedaan kan worden, omdat op de valreep van uitsterven ook het gebruik van 'oral history' in belangrijke mate benut kon worden.

Vanzelfsprekend gaat het niet over wereldschokkende zaken. Zonder vogelarij zou ons verleden geen ander verloop hebben gekend. Maar deze studie brengt een stukje verleden tot leven waarin je je als lezer als het ware weer in contact voelt komen met toen gewone dingen, die inmiddels geheel verdwenen zijn, en waarvan je zonder zo'n boek nooit weet zou krijgen. Het